

УДК 338.483.12:904(497.113)

904''652''(497.113)

Оригинални научни рад

Original scientific article

Снежана Бесермењи

Татјана Пивац

ТУРИСТИЧКИ ЗНАЧАЈ СИРМИЈУМА

Извод: На месту данашње Сремске Митровице, некада се налазио главни град римске провинције Доње Паноније, који је касније постао један од четири престонице Римске Империје. Процват је доживео крајем 3. и у 4. веку. У њему су биле зграде јавног карактера и бројне радионица. Сирмијум се простирао и преко Саве на територији данашње Мачванске Митровице, са којом је био повезан мостовима. Данас су од Сирмијума остале само рушевине, које су највећим делом скривене испод земље. Археолошки су испитани мањи делови римског града. Најимпозантнији архитектонски остаци откривени су у центру Сремске Митровице. Предмет рада су: приказ тренутног стања археолошког локалитета Сирмијум, истраживања која су у току на локалитету, урбане целине Сирмијума, уметност и мере заштите. На крају је извршена туристичка валоризација по моделу Хилари ду Крос, односно утврђена је могућност примене матрице тржишне привлачности/робусности на унапређењу културног туризма археолошког налазишта Сирмијум. Циљ рада је усмерен на изналажење начина за бољу туристичку презентацију потенцијала који нуде археолошки локалитет Сирмијум и на подстицање развоја туризма.

Кључне речи: Сирмијум, археолошко налазиште, култура, туризам, туристичка валоризација.

Abstract: On the place of today's Sremska Mitrovica, long time ago there was the capital of the Roman province of Donja Panonija (Lower Panonia), which later became one of the four capitals of the Roman Empire. The prosperity appeared at the end of the 3rd and in the 4th century. Public buildings and many workshops were there. Sirmium spread over the Sava River on the territory of today's Macvan Mitrovica to which it was connected by bridges. Nowadays, only ruins of Sirmium remained there, hidden mostly beneath the ground. Only smaller parts of the Roman city were checked archaeologically. The most imposing architectural remains were discovered in the centre of today's Sremska Mitrovica. The topic of the work is the view of the current state of the archaeological site of Sirmium, actual researches of the site, urban surroundings of Sirmium, art and measures of protection. Finally, the tourist valorization was done by Hillary du Cross model, i.e. the possibility to apply the stencils of market attraction/ robustness in the promotion of cultural tourism. The aim of this work lies in finding the way for better tourist presentation of potentials provided by the tourist site Sirmium and in challenging tourist development.

Key words: Sirmium, archaeological site, culture, tourism, tourist valorization.

* Рад представља резултат истраживања на пројекту 146017, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

Увод

Сирмијум је ушао у историју последњих деценија старе ере, у доба доласка римских легија у долину Саве и заузимања простора између Дунава и Саве. Главни разлог римских освајања, био је да се спрече варварски племенски савези у успостављању снажне европско-азијске заједнице, антиримског карактер. Није познат тачан датум продирања Римљана долином Саве до њеног ушћа са Дунавом. Постојала је могућност, да су већ Октавијанове војне снаге између 35. и 31. г. п.н.е., дошле до Саве и Дунава, али како се Октавијан повукао са бојишта после пада Сисције, такав подухват су могле да остваре само његове војсковође (Милошевић, 2001).

Град Сирмијум, на простору данашње Сремске Митровице, постао је крајем 3. и почетком 4. века, метропола Римског царства (www.vojvodina.com/htm/istorija.htm). За време владавине цара Диоклецијана, Римска империја је била подељена на четири дела, са четири престонице. Једна од нових престоница постао је Сирмијум, који је врхунац постигао у 4. веку, када је имао 100 000 становника и био један од највећих градова старог света. Тада се Сирмијум простирао и са друге стране Саве, на данашњем простору Мачве, а са њом је био повезан мостовима. На обали Саве налазила се лука за војне и трговачке потребе, као и једно веће бродоградилиште (Паровић-Пешикан, 1978). Сирмијум је под Веспасијаном стекао највиши градски ранг и постао центар за романизацију источне Паноније. Трговински промет између Рима и источних балканских провинција, односно између Далмације и северних делова царства, пролазио је кроз Сирмијум. Он је био место одакле су се припремале и ратне операције, које су предузимане у подунавском лимесу (Срејовић, 1968).

Сирмијум је родно место римских императора Деције Трајана, Луција Доминиција Аурелија, Марка Аурелија Проба, Марка Аурелија Максимијана (Поповић, 2003). Многи римски владари су првели краће или дуже време у Сирмијуму. Цар Константин је у Сирмијуму своје синове Криспа и Констанција II, прогласио за цезаре, а постоје и претпоставке да је планирао да од Сирмијума направи своју нову престоницу Константинополис (Алтер-Велимир, 1998).

Због свог великог богатства и близине границе, Сирмијум је често био изложен нападима и опсадама варварских племена. Град се успешно бранио до 441. године, када га Хуни, предвођени Атилом, освајају. Тада, у великом пожару и покољу, нестаје римска грађанска и војна власт. Градом су владала разна варварска племена до 567. године, када цар Јустин II ослобађа град безакоња и прикључује га Византијској држави. Међутим, већ 582. године, град пљачкају Авари, а 583. године град је страдао од великог пожара. На тај начин се угасила моћ једног великог града, а са њом и античка култура овог краја (Лесак и др. 1981).

Остаци античког Сирмијума, у виду археолошког налазишта, данас представљају непокретно културно добро од изузетног значаја (Службени гласник Републике Србије, број 16/90). Као такво, оно представља изузетан туристички ресурс, који треба валоризовати.

Истраживање археолошког налазишта Сирмијум

У Закону о културним добрима археолошко налазиште је дефинисано као „део земљишта или површине под водом, који садржи остатке грађевина и других непокретних објеката, гробних и других налаза, као и покретне предмете из ранијих историјских доба, а од посебног су културног и историјског значаја“ (Миленковић, 1998). Остаци античког града Сирмијума налазе се испод данашње Сремске Митровице. Научно занимање за Сирмијум почело је посетом грофа Фердинанда Марсилија Сремској Митровици 1699. године, када су настали први преписи епиграфских споменика и први цртежи и планови античког града. Прво ископавање под стручним надзором Хитрека А. извршено је 1882. године. Ископавањем се 1885. године бавио и Љубић Ш., а 1894. године Бруншмид Ј. је сондирао терен „Римског гробља“. Систематска археолошка ископавања археолошког налазишта Сирмијум, почела су тек 1957. године, а обављају се до данас. До почетка 1962. године, истраживашке радове изводи Покрајински завод за заштиту споменика културе Војводине, затим научно руководство преузима Археолошки институт у Београду, али се Покрајински завод и даље стара о конзервацији откривених локалитета.

Колика је велика вредност археолошког налазишта Сирмијум говори и чињеница да су у његовом истраживању учествовале и познате иностране институције, као што су: Смитсоњан Институт (Smithsonian Institution) из Вашингтона, Денисон Универзитет (Denison University) из Охаја и музеј Лувр (Musee du Louvre) из Париза (Милошевић, 1994).

Прво хидроархеолошко истраживање реке Саве је извршено 1995. године. Тада су откривени на западном делу угљенисани стубови римског бродоградилишта или пристаништа, са више стотина вредних експоната, а откривени су и делови источног римског моста, који се спомиње почетком четвртог века, за време рата између Константина Великог и Лицинија (Група аутора, 1997).

Оснивањем огранка Српске академије науке и уметности у Новом Саду 1993. године, наставља се интензивно истраживање археолошког налазишта Сирмијум, за израду потпројеката Археолошка карта Војводине, као дела пројекта Археолошка грађа Србије (Милошевић, 1994).

Археолог др Марк Хајман са Института за археологију на Сорбони, са нашим археолозима истражује Сирмијум од 2003. године. Он има амбиције да у финансирање истраживања овог локалитета укључи Француску владу (www.danas.co.zu/20030908/terazije1.html).

Урбанизам

У античком Сирмијуму живот је трајао шест векова. Зато његову урбану целовитост представљају четири основна и међусобно различита хоризонта грађења, настала у посебним временима и у посебним историјским условима. Најстарији је Сирмијум онај, који је настао после доласка римских легија крајем првог века пре нове ере и трајао је до претварања насеља у колонију римских грађана, за време династије Флавијеваца, од 69. до 96. године. Оно је и најмање познато, јер доминирала дрвена архитектура са кућама од набоја и плетера. Ако је постојао заштитни бедем, он је био од дрвета и земље (Милошевић, 2001).

Од краја првог до трећег века, почиње да се у изградњи Сирмијума користи чврст грађевински материјал, углавном камен и опека. Тада се град опасује чврстим бедемима. Добијањем градског статуса, у доба Домицијана, Сирмијум је почео да добија чврсте облике унутрашњег распореда са форумима, а тада су постављени први класични темељи града. Највише података Сирмијуму сачувано је за период од краја трећег до друге половине четвртог века. То је период касног царства, а уједно и највећег просперитета града, са јасном урбаном целином.

На основу досадашњих истраживања, на археолошком локалитету Сирмијума, издвојене су следеће урбане целине: форум, царски и хиподромски комплекс, зона репрезентативних грађевина уз јужни бедем, стамбене зоне, ванбедемске зоне и некрополе. Цео град су опасавале моћне зидине, а у његовом централном делу налазио се форум, на којем су се налазиле јавне грађевине. Тачније он се налазио на оси, која је спајала централну тачку пристанишног дела на Сави, са северном капијом, односно са правцем аквадукта. Око форума су до сада откривене терме, највероватније цара Лицинија, базилика, зграда са мермерним подовима и мозаицима (Алтер-Велимир, 1998). Терме су се састојале од две грађевинске целине. У северном делу просторија, били су инсталирани базени са хладном водом, у централном базени са топлем водом, а у јужном делу просторије са топлим ваздухом. Карактеристични су масивни зидови, чија је дебљина била до 4 м. Својим димензијама грађевина подсећа на царске терме подигнуте у Риму (Група аутора, 1997). На западној страни форума су биле градска житница и складиште хране. Унутар грађевине налазили су се камени жрњеви за млевење житарица (Милошевић, 1988).

Јужни грађевински део Сирмијума, представљао је зону луксузних грађевина, везаних за палату и хиподром. Ту су биле резиденције значајних личности у служби двора или локалне управе, смештене у најлепшој обалској зони града. Ови објекти су имали богату декоративну архитектонску пластику и подове украшене мозаицима (Алтер-Велимир, 1998). Уз јужни градски бедем налазила се царска палата, која је имала систем хипокауста

за ваздушно загревање подова. Унутрашњост палате је била украшена разнобојним мермером и скупоценим каменом, са богатом архитектонском декоративном пластиком. У једној од царских просторија, откривена су три мозаичка пода, међу којима је и фигурални, с представом бога Меркура, као једини до сада откривени фигурални мозаик у Сирмијуму (Прица, 1991).

У саставу царске палате се налазио и хиподром, који је лоциран североисточно и северно од ње. Хиподром је био дугачак око 450 m и представљао је најатрактивнију грађевину у античком граду, јер је у њему цар приређивао коњичке трке са кочијама, а том приликом се из своје ложе показивао народу.

У западном делу Сирмијума, налазио се трговачко-занатски центар, непосредно уз југозападни градски бедем. Неколико мањих грађевина се налазило уз главну Римску улицу, која је повезивала центар града са једном од западних капија. Са обе стране улице, налазили су пешачки пролази, који су били покривени сводовима, да би заштитили пешаке од кише и јаког Сунца, а испод попличаног пролаза се налазио засвођен канализациони ров (Група аутора, 1997).

Сирмијум се снабдевао водом из извора Врањаша, код данашњег села Манђелоса. Дужина водовода је износила 14 km, а био је изграђен од необрађеног камена, који је био заливен малтером и представљао је темељни зид са каналом, кроз који је протицала вода (Весковић, 1968).

Пространа градска предграђа налазила су се западно, северно и источно од бедема. Она су се развијала уз комуникације, са архитектуром која је мало позната. На источној ванбедемској периферији, откривено је више римских објеката, знатно удаљених од бедема (Алтер-Велмир, 1998).

Од некадашњег Сирмијума, посетиоци могу да виде, у центру Сремске Митровице, на локалитету Житни трг, широку улицу, која је имала правац исток-запад и била је повезана са западном капијом. У њој је једним делом очувана засвођена канализација, коловоз и пешачки прелаз.

Најатрактивнији део Сирмијума-Царска палата, тренутно је у фази наткривања и припрема се да постане најексклузивнији простор за презентацију Сирмијума.

У близини хотела "Сирмијум", налази се локалитет доступан посетиоцима, са откривеним делом бедема и кружном кулом, дело таверне и спаваоницама легионара.

Остаци терме цара Лицинија су откривене на месту где се пресецају улице Шећер сокак и Краља Петра I, али овај локалитет није доступан за посетиоце, јер се налазе у приватним баштама (Музеј Срема).

Уметност

Скулптуре, музаици и фреске, које су откривене на подручју Сремске Митровице, показују да су у Сирмијуму радили прворазредни

уметници и декоратери. Зато је и разумљиво што је Амијан Марцелин Сирмијум назива „многољудном славном мајком градова“ и што Теофилакт Симокат пише да је то „славан град, на великом гласу у Европи“ (Срејовић, 1996).

У Сирмијуму се развијала уметност, као и у осталим римским провинцијама. У време Флавијске династије, основане су клесарске радионице, у којима су се израђивали надгробни споменици, а затим украсне скулптуре. Коришћен је камен са Фрушке горе, а бољи камен је допреман из Далмације и са Алпа.

Слободна скулптура на овом простору је настала већ у другој половини првог века. Најчешће је била култног или јавног карактера, а налазила се у храмовима, на форуму и кућним олтарима. На простору Сирмијума пронађено је више фрагментованих статуа и мермерних фигура, настале као копије оригинала из доба хеленизма. Квалитетан рад је представљала мала мермерна глава Афродите, која је данас изложена у Уметничко-историјском музеју у Бечу. У квалитетене радове спада и непотпуна статуа Дионисоса са крчагом у руци, где се запажа мали несклад у приказу анатомских детаља. Пронађене су и две фрагментане статуе Викторије, као и торзо музе Ерато, рађене по моделу Филискоса са Родоса, урађене су на почетку другог века. На почетку другог века урађен је и торзо Минерве у мермеру, са добро стилизованим детаљима одеће, која природно пада уз тело (Група аутора, 1997).

Сунчани сат из Сирмијума представља прворазредни скулпторски рад, који је настао крајем првог или почетком другог века. Скулптура је направљена од белог мермера и представља сложену митолошку композицију (Поповић, 2003). Уклесан је на мермерним гредима, на гробници угледног и богатог грађана Кратила Папије. Сунчан сат је носила статуа Атласа, а сат је урађен у облику шкољке са урезаним радијалним линијама, које означавају сунчане часове. Од казаљке је остао очуван само корен гвоздене шипке. Практичну вредност сату даје хоризонтална линија, која је урезана на лучној линији шкољке. На ту линију пада сенка казаљке сваког 21. марта и означава да је прошла година дана. Анализа математичко-астрономских карактеристика сата, показала је да је та меридијална линија рађена тачно за географску ширину Сирмијума, односно Сремске Митровице, тако да је показивање времена апсолутно тачно (Паровић-Пешикан, 1978).

Мозаички подови још увек нису систематски обрађени. Музеј у Сремској Митровици откопао је већу површину оштећеног мозаичког пода, са геометријским мотивима 1948. године. Тај мозаик је ископан и пренет у лапидијум музеја, где стоји изложен за посетиоце (Милошевић, 2001). Мозаик је рађен са коцкицама величине 1 cm. Строго је геометријски урађен у пет боја. У једној од просторија царске палате, откривена су три мозаичка пода, међу којима је један фигурални са представом бога

Меркура. То је уједно и једини фигурални мозаик, који је до данас пронађен на простору Сирмијума (Прица, 1991).

Дела зидног сликарства су откривена, приликом ископавања, у слојевима од краја првог века. Фреске су обично рађене на подлози од ситног песка са доста креча и танког малтера, преко којег се бојило. Дебљина таквих подлога је износила између два и пет центиметара. У северном делу Сирмијума, откривени су најзначајнији налази фресака. На фрескама увек доминирају љупки ликови Амора и лива младих жена и мушкарца (Милошевић, 2001).

Уметничка дела, као скулптуре у камену и други археолошки покретни материјал из Сирмијума, посетиоци могу да виде у лапидаријуму музеја, где су изложени као стална поставка од 1985. г. (Музеј Срема).

Мере заштите археолошког локалитета

Археолошко налазиште Сирмијум изложено је негативном деловању човека, зато је неопходно успоставити надзор над локалитетом и приступити спровођењу административно-правних мера, у случају оштећења археолошког локалитета. Да би се све наведене мере могле реализовати, мора се дефинисати територија свих локалитета, којих за сада има 74.

Завод за заштиту споменика културе на археолошком налазишту Сирмијум, има велики проблем са криминалцима, који са металним детекторима прелазе реку Саву и обављају археолошка ископавања, ради присвајања покретног археолошког материјала. Локално становништво треба упознати са чињеницом да је археолошко налазиште Сирмијум материјално културно наслеђе, које омогућава сагледавање историјског развоја простора на којем се налази локалитет и да има универзалну вредност, јер потиче из античког периода. Упознавањем локалног становништва са изузетним значајем овог археолошког налазишта, доћи ће до формирање јавне свести и подршке, која је неопходна за очување овог културног добра. Такође је потребно спровести програм, за оспособљавање и запошљавање водича и интерпретатора из локалне заједнице и уопште подстицање способности локалног становништва за презентацију овог културног добра.

У заштити овог археолошког локалитета велик проблем представља обезбеђивање финансијских средстава, што доводи до закаснелих ископавања, а у неким случајевима се поједини локалитети закопавају, јер су за њихово одржавање неопходна средства. Често се дешава да је за неки уметнички предмет потребно обезбедити хитан конзерваторски третман, а да за то недостају новчана средства.

Проблем недостатка финансијских средстава, за даље одржавање и истраживање локалитета, могуће је обезбедити привлачењем туриста, пре свега ђачких екскурзија, где би посета овог локалитета уз обилазак музеја имала едукативни карактер. На овај начин би се остварио изванредан

економски ефекат, која би омогућила опрему локалитета за ширу туристичку популацију. Неопходно је водити уредну евиденцију издатих карата и планирати бољу туристичку валоризацију овог локалитета. Неки локалитети из античког римског периода остварују изузетан економски ефекат, као на пример Помпеја, коју је 2006. године посетило укупно 1 810 812 туриста и у којој је остварен приход од 13, 6 милиона евра (www.campania.it). Број посетилаца археолошког локалитета Сирмијум је немогуће утврдити, јер се налази у центру Сремске Митровице, тако да сви посетиоци града могу да виде Сирмијум, али без стручног вођења. Музеј Срема, који се налази у непосредној близини локалитета, има стручно оспособљен кадар, који свим посетиоцима Музеја и свим заинтересованим туристима може да пружи најважније информације везане за овај историјски изузетно важан локалитет. Музеј Срема води евиденцију посетиоца. Годишње Музеј посети око 14 000 људи. Углавном су то домаћи туристи (ђачке и студентске екскурзије из војводине и Србије), мада има и страних туриста (Грчка, Холандија, Мексико...). На археолошком локалитету Сирмијум не могу се остварити значајни економски ефекти као у Помпеји, али се могу остварити извесна финансијска средства, која ће се за почетак користити за примену најбољих мера његове заштите.

Неопходно је остварити средства и из разних инвестиционих фондова, као и у сарадњи са Министарствима културе земаља, које имају развијен културни туризам, а самим тим и искуство у истраживању културних добара, њиховој заштити и презентацији.

У даљем поступку конзервације и рестаурације овог археолошког налазишта, уз испитивање материјала и технологије израде, неопходно је превазићи старе технике заштите, као што је затрпавање, већ применити најсавременија технолошка достигнућа, која ће обезбедити дуготрајну заштиту локалитета, а не само привремену.

Хилари ду Крос-ин модел туристичке валоризације

У планирању одрживог развоја културног туризма на некој дестинацији од великог је значаја туристичка валоризација културних добара, тј. процена њихове вредности са становишта туризма. То ће омогућити сагледавање могућности да се ова добра укључе у развој туризма.

Хилари ду Крос (Н. du Cros, 2000) је увела у процес туристичке валоризације дестинације културно-туристичке субиндикаторе и степен њиховог градуирања. Модел је комплексан и комплетан, будући да вреднује како туристички, тако и сектор управљања културним добрима, као и за оцену робусности културног добра да прими посетиоце (Хацић, 2005).

Субиндикатори у моделу Х. ду Крос

1. Туристички сектор (субиндикатори се оцењују оценом од 0 до 5, бодови се затим сабирају и тржишна привлачност културних добара у

туристичком сектору се оцењује на следећи начин: слаба привлачност 0-20, средња привлачност 21-40, висока привлачност 41-60).

Тржишна привлачност археолошког налазишта обухвата субиндикаторе (оцене од 0 до 5):

- *Амбијент* поседује добар потенцијал, али је за сада оцена 3.
- Археолошко налазиште Сирмијум је *добро познато ван локалне области*, и предмет је посете великог броја екскурзија, те је оцена 4.
- Сирмијум може да представља *важан национални симбол*, јер је један од најатрактивнијих локалитета из Римског периода, са бурном историјом, те је оцена 5.
- *Може да се исприча „интересантна прича“* о археолошком налазишту, јер поседује велики културни и историјски значај, а такође су занимљиве и приче о римским императорима које су рођени и који су живели у Сирмијуму. Према томе, евокативног је карактера и оцена је 5.
- Сирмијум, као археолошки локалитет, *поседује особине које га јасно диференцирају од осталих културних добара*, те је оцена 5.
- Археолошко налазиште је *привлачно за специјалне потребе*. На локалитету древног Сирмијума се сваке године одржава Фестивал беседништва који је међународног карактера, затим Митровачко лето, Фестивал фолклора „Срем фолк фест“, те је оцена 4.
- Археолошко налазиште Сирмијум поседује велики степен *комплементарности са другим туристичким производима на дестинацији, односно у региону* (манифестациони туризам, наутички туризам, верски туризам), те је оцена 4.
- *Туристичка активност у региону* постаје све јача и организованија, а велику улогу у томе има Туристичка организација Сремске Митровице. Међутим, потребно је још чвршће повезивање туристичких и културних радника који би радили на промоцији културног туризма и овог значајног археолошког налазишта, те је оцена 3.
- *Дестинација се асоцира са културом*, јер је центар бројних културних активности, те је оцена 4.

Фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа

- *Пристап археолошком налазишту* је добар, јер се налази у центру Сремске Митровице, те је оцена 4 (оцене од 0 до 4).
- *Транспорт до археолошког налазишта* је добра, узимајући у обзир како доступност од емитивног центра у унутрашњости земље, тако и у оквиру саме Сремске Митровице. До локалитета се може стићи аутомобилом, возом, бродом и авионом (аеродром Сурчин је удаљен 60 km). Оцена је 2 (оцене од 0 до 3).
- *У непосредној и ближој околини* Сремске Митровице и Сирмијума се налази *велики број културних атракција*: Музеј Срема, галерија "Лазар

Возаревић", позориште "Добрица Милутиновић", цркве, Фрушкогорски манастири. Оцена је 2 (оцене од 0 до 3).

– *Услужне погодности* - паркинг, обележени путеви, доступност информација су на задовољавајућем нивоу и оцена је 3 (оцене од 0 до 5).

Укупна оцена индикатора туристичког сектора је 48, тј. степен тржишне привлачности археолошког налазишта Сирмијум је висок. (Слаба привлачност 0-20, средња привлачност 21-40, висока привлачност 41-60).

2. Сектор менаџмента културних добара подразумева нешто другачији систем бодовања:

Културни значај

– *Естетска вредност* археолошког налазишта је добра, али се морају предузети одговарајуће мере како би локалитет био још атрактивнији за посетиоце, те је оцена 1 (оцене од 0 до 2 у првих пет субиндикатора).

– *Историјска вредност* је висока, обзиром да Сирмијум потиче из 3. и 4. века, те је оцена 2.

– Сирмијум поседује велику *едукациону вредност*, јер га посећују бројни туристи, нарочито ђаци и студенти из целе Србије, који уз помоћ стручних водича могу много сазнати о историји овог краја, те је оцена 2.

– *Друштвена вредност* је висока, јер је место окупљања људи и дружења, место одржавања бројних манифестација. Оцена је 2.

– *Научно-истраживачка вредност*, под којом подразумевамо интересовање разних стручњака из области историје, археологије и туризма је веома висока и оцена је 2.

– Археолошко налазиште представља *ретко културно добро на дестинацији, односно региону*. Оцена је 3 (оцене од 0 до 3).

– Сирмијум са Царском палатом, Житним тргом, Римским купатилом, Античком палатом са термама, Базиликом светог Димитрија, може постати *репрезентативан* археолошки локалитет и привлачан за туристичке посете, и оцена је 3 (оцене су од 1 до 4).

Робусност

– Археолошко налазиште Сирмијум није још увек на адекватан начин заштићено, мада може да прими посетиоце, без оштећења, уз услов да су они едуковани о потреби адекватног понашања, па је према томе *осетљивост културног добра* висока, и оцена је 1 (оцене су од 0 до 4).

– Археолошки локалитет је у неколико наврата био у фази *репарације*. Такође, и у будућности се очекују различити третмани како би се очувале сирмијумске старине. Пошто сређивање налазишта још није готово, оцена је 1 (оцене су од 0 до 4).

– Завод за заштиту споменика културе у сарадњи са Археолошким институтом из Београда и Покрајинским заводом за заштиту споменика

културе обавља заштитна археолошка ископавања на простору Сирмијума и заједно су урадили програм његове трајне заштите. Оцена је 5 (од 0 до 5).

– *Регуларни мониторинг и одржавање* су приступи у недовољној мери. Оцена је 2 (оцене од 0 до 5).

– *Потенцијал за текуће инвестирање и консултацију кључних стејхолдера* треба вршити обазриво и у оквиру планирања и организовања туризма на дестинацији. Тренутна оцена је 1 (оцене од 0 до 5).

– *Мogućност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање Сирмијума* свакако постоји, али до сада овај фактор није значајно утицао на његово нарушавање, те се процењује да је оцена 3 (оцене од 1 до 5).

– *Мogućност модификације, као део развоја производа, које не би имале негативан утицај на физичко стање културног добра* постоје, а оне се огледају у побољшању привлачности археолошког налазишта за туристе (уређење зелених површина, постављању покретних бина за летње концерте и слично). Оцена је 4 (оцене од 1 до 5).

Укупна оцена индикатора за сектор менаџмента културних добара је 32, што представља осредњу вредност (осетљивост/мала културна вредност 0 до 20, осредња вредност 21-40 и висока вредност 41-60).

На основу извршене анализе поставља се “матрица тржишне привлачности/робусности” са 9 ћелија, које су означене са М (и,ј) (и,ј=1,2,3) и за свако културно добро се одређује којој ћелији припада, у зависности од оцене коју је добило у претходном поступку оцењивања.

Ћелије су дефинисане на следећи начин:

М (1,1)-висока вредност индикатора културна значајност/робусност и мала тржишна привлачност

М (1,2)-висока вредност индикатора културна значајност/робусност и средња тржишна привлачност

М (1,3)- висока вредност индикатора културна значајност/робусност и велика тржишна привлачност

М (2,1)-осредња вредност индикатора културна значајност/робусност и мала тржишна привлачност

М (2,2)-осредња вредност индикатора културна значајност/робусност и средња тржишна привлачност

М (2,3)-осредња вредност индикатора културна значајност/робусност и велика тржишна привлачност

М (3,1)-мала вредност индикатора културна значајност/робусност и мала тржишна привлачност

М (3,2)-мала вредност индикатора културна значајност/робусност и средња тржишна привлачност

М (3,3)-мала вредност индикатора културна значајност/робусност и велика тржишна привлачност

Туристички значај Сирмијума

Табела 1. – Матрица тржишне привлачности и робусности

Робусност	41-60	М (1,1)	М (1,2)	М (1,3)
	21-40	М (2,1)	М (2,2)	М (2,3)
	0-20	М (3,1)	М (3,2)	М (3,3)
		0-20	21-40	41-60
Тржишна привлачност				

Извор: Hilari du Cros, 2000.

При формирању туристичког производа треба предвидети посету културном добру које је након вредновања придружено ћелијама М(2,3) и М(1,3). Посета добру са средњом и великом тржишном привлачношћу, али малом вредношћу индикатора културне значајности/робусности, ћелије М(3,2) и М(3,3) може бити предвиђена али тек када се обезбеди такво управљање културним добром које ће онемогућити његово оштећење у току посете туриста. Она културна добра која имају малу тржишну привлачност не могу бити кључне атракције које ће привући већи број туриста М(3,1). Културна добра са високом или осредњом вредношћу индикатора културне значајности/робусности и осредњом тржишном привлачношћу, ћелије М(1,2) и М (2,2) треба да буду на квалитетан начин промовисана, али и предмет пажње конзерватора и менаџера културних добара у циљу одређивања оптималног броја посетилаца са становишта одрживог развоја туризма. Археолошко налазиште Сирмијум се према матрици налази у категорији М(2,3) те је подесно за развој туризма на дестинацији, и најзначајнији је елемент туристичке понуде Сремске Митровице и Срема.

Закључак

Римско цивилно друштво оставило је велики траг у историји цивилизације, а о његовој важности као прекретнице у развоју модерног друштва, говори и то што многе његове тековине користимо и данас. моћна Римска империја простирала се на територији многих савремених европских земаља, а владари су њом управљали из више центара. један од њих је био и Сирмијум, град који је цивилизацији подарио чак пет царева, који су били, неко краће, а неко дуже време на челу моћне империје.

Откриће остатака Сирмијума омогућило је да Срем добије сасвим нови значај на културној карти Европе. Колико је Сирмијум атрактиван, првенствено стручној јавности, сведочи податак да су у истраживањима на том локалитету учествовали научници из Италије, Француске, САД, Аустрије, Немачке и Мађарске, као и чињеница да се бројни предмети пронађени на локалитету Сирмијума, чувају у националним музејима тих земаља. Локалитети античког Сирмијума, од којих се издвајају Царска палата, део старог градског језгра на Житном тргу, као и базилика светог Димитрија, затим Музеј Срема, који по богатству, вредности и реткости експоната, посебно из периода Римског царства, спада међу најзначајније установе те

врсте у земљи, привлаче пажњу домаћих и иностраних гостију. Сремска Митровица са Сирмијумом може да постане атрактивна туристичка дестинација на карти Европе и да туристима поред несумљивих природних лепота, понуди и путовање ходницима времена. Да би се то реализовало, потребно је покренути све надлежне институције и појединце, који би својим деловањем и финансијским средствима омогућили даље истраживање и правилну конзервацију пронађених експоната. Једино на тај начин је могуће у потпуности искористити све оно што Сирмијум као један од најатрактивнијих локалитета из Римског периода може донети држави у целини.

На основу спроведене туристичке валоризације дошли смо до закључка да археолошко налазиште Сирмијум има изузетан културно-историјски значај и да својом атрактивношћу и бољом уређеношћу може да заузме значајно место у посети домаћих (који данас и преовлађују) и страних туриста. Оценивање ових и других субиндикатора показало је да је потребно посветити посебну пажњу конзервацији уз одмеравање посете у оптималним границама које ће допринети смањивању ризика од оштећења археолошког налазишта. Процес обнављања, односно конзервације, мора бити редовнији и резултат рада стручњака који ће на компетентан начин одређивати испуњавање потребног нивоа робустности и одмераваати периоде ревитализације. Износи субиндикатора показују да је неопходно на квалитетнији и интензивнији начин промовисати ово значајно културно добро.

Литература

- Алтер-Велимир, С. (1998). *Град музеј у светлости*. Сремска Митровица: Музеј Срема.
- Весковић, Ж. (1968). *Сремска Митровица, Војводина знаменитости и лепоте*. Београд: Новинско-издавачко предузеће „Књижевне новине“.
- Група аутора (1997). *Зборник Музеја Срема 3*, Музеј Срема.
- Лесак, М., Милошевић, П. и Прица, Р. (1981). *Споменици Сремске Митровице*. Сремска Митровица: Музеј Срема.
- Милошевић, П. (1988). Сирмијум-панорама панонске престонице. Сремска Митровица: НИРО „Сремске Новине“.
- Милошевић, П. (1994). *Топографија Сирмијума, Грађа за археолошку карту Војводине*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности.
- Милошевић, П. (2001). *Археологија и историја Сирмијума*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Миленковић, М. (1998). *Археолошка налазишта, Споменичко наслеђе Србије*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.
- Немањић, М. (1996). *Културна ризница Србије у социјално-културном окружењу*. Београд: Издавачка задруга ИДЕА.
- Паровић-Пешикан, М. (1978). *Археолошка истраживања античког Сирмијума*. Београд: Археолошки институт.

- Поповић, В. (2003). *Сирмијум – град царева и мученика*. Београд: Археолошки институт.
- Прица, Р. (1991). *Насеља у Срему*. Сремска Митровица: Д.П. Центар за културу Сирмиумарт.
- Срејовић, Д. (1968). *Праисторија и антика, Војводина знаменитости и лепоте*. Београд: Новинско-издавачко предузеће „Књижевне новине“.
- Срејовић, Д. (1996). *Археолошко наслеђе, Културна ризница Србије*. Београд: Издавачка задруга ИДЕА.
- Татић, В. (1983). *САП Војводина, Благо на путевима Југославије*. Београд: Југославијапублик.
- Службени гласник Републике Србије*, број 16/90
- Хацић, О. (2005). *Културни туризам*. Нови Сад: Департман за географију, туризам и хотелијерство, ПМФ.
- Музеј Срема, подаци добијени од кустоса музеја – архелогa Ј. Давидивић.
- Cros, du H. (2000). Planning for Sustainable Cultural Heritage Tourism in Hong Kong. *Final Report to the Lord Wilson Heritage Trust Council*. SAR www.vojvodina.com/htm/istorija.htm
- www.danas.co.zu/20030908/terazije1.html
- www.campania.it

Snežana Besermenji
Tatjana Pivac

TOURIST SIGNIFICANCE OF SIRMIMUM

Summary

Sremska Mitrovica is one of the oldest cities in Europe. The oldest traces of organized life dated seven thousand years ago. It is the city of three names (Sirmium, Civitas Sancti Demetrii, Sremska Mitrovica). Sirmium achieved the prosperity at the end of 3rd and in the 4th century when it had 100,000 inhabitants and was one of the biggest cities in the world. Public buildings and many workshops were there. Nowadays, only ruins of Sirmium remained, hidden mostly beneath the ground. Only smaller parts of the Roman city were checked archaeologically. The most imposing architectural remains were discovered almost in the centre of today's Sremska Mitrovica. The remains of antique Sirmium, more precisely archaeological sites, today present fixed cultural goods of a great significance. As this, it represents the remarkable tourist resource that should be valued. Tourist valorization of cultural goods is of a great significance in planning the sustainable development of cultural tourism of some destinations. It enables involving of cultural goods in the development of tourism. H. du Cross introduced cultural-tourist subindicators and degree of their graduation in the process of tourist valorization of destination. The model is complex and complicated because it values both tourist sector and the sector for control of cultural goods and even the evaluation of robustness of cultural goods to accept visitors. According to the stencil, the archaeological site of Sirmium belongs to the category M(2.3) so it is appropriate for tourist development of destination and it is the most important element of tourist offer of Sremska Mitrovica and Srem.